Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
TAMARA ĆAPETA
esitatud 25. mail 2023 [1]

Kohtuasi C-175/22

BK,
menetlusosaline:
Spetsializirana prokuratura

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria))

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv 2012/13/EL – Õigus saada kriminaalmenetluses teavet – Artikli 6 lõige 4 – Õigus saada teavet kuriteo ümberkvalifitseerimise kohta liikmesriigi kohtu poolt – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 teine lõik – Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele – Kohtu erapooletus

I. Sissejuhatus

1. Hiljutistel andmetel viiakse Euroopa Liidus igal aastal kriminaalmenetlust läbi rohkem kui 9 miljoni isiku suhtes. [2] Selle kohta on liit vastu võtnud mitu õigusakti, milles on sätestatud teatavad ühised kriminaalmenetlusõigused.

2. Üks nendest õigusaktidest on direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, [3] millega on kehtestatud eeskirjad seoses isikute õigusega saada teavet oma menetlusõiguste, sealhulgas enda vastu esitatud süüdistuse kohta.

3. Käesolev kohtuasi tuleneb Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) eelotsusetaotlusest, mis puudutab selle direktiivi tõlgendamist koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47.

4. Peamine käesolevas kohtuasjas tekkinud küsimus on sisuliselt see, kas direktiiviga 2012/13 on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis võimaldavad kohtul tunnistada süüdistatav isik süüdi kuriteos, mille kohus on ümber kvalifitseerinud, ilma et seda isikut oleks enne kohtuotsuse

[1] Algkeel: inglise.

[2] Vt Euroopa Komisjon, „Factsheet – Your rights if accused or suspected of criminal offences in the EU“, 2018, veebis aadressil https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/rights-suspects-and-accused_en#documents.

[3] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv (ELT 2012, L 142, lk 1).

tegemist sellest teavitatud. Samuti on käesolevas asjas tekkinud küsimusi seoses sellega, kas see, et teave kuriteo ümberkvalifitseerimise kohta tuleb kohtult, võib olla vastuolus kohtu erapooletust puudutavate tagatistega, mis on ette nähtud harta artikli 47 teises lõigus.

II. Põhikohtuasja faktilised asjaolud, eelotsuse küsimused ja menetlus Euroopa Kohtus

5. Spetsializirana prokuratura (eriprokuratuur, Bulgaaria) esitas süüdistatava, BK vastu kriminaalsüüdistuse Spetsializiran nakazatelen sadile (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria), mis on käesolevas asjas eelotsusetaotluse esitanud kohus.

6. Spetsializirana prokuratura (eriprokuratuur) süüdistas BKd selles, et ta on politseiuurijana pannud toime korruptsioonikuriteo. Bulgaaria karistusseadustiku kohaselt[4] on see süütegu karistatav kolme- kuni viieteistkümneaastase vangistusega, rahatrahviga 25 000 Bulgaaria leevi (BGN) (ligikaudu 12 500 eurot), poole vara konfiskeerimisega ja õiguste kaotamisega.

7. BK kaitsja vaidlustas selle õigusliku kvalifitseerimise, väites, et vaidlusalused teod ei kuulunud BK kui politseiuurija tööülesannete hulka ja on seotud hoopis kelmusega. Bulgaaria karistusseadustiku kohaselt on see süütegu[5] karistatav kuni viieaastase vabandusekaotusega.

8. Eelotsusetaotluse esitanud kohus osutab, et tema sisuline otsus peab põhimõtteliselt põhinema süüdistusel, nagu prokuratuur on selle sõnastanud. Kui ta asub seisukohale, et väidetava süüteo koosseis ei ole täidetud, tuleb tal teha õigeksmõistev otsus. Kui ta aga leiab, et prokuratuuri väidetud faktilised asjaolud peavad paika, tuleb tal analüüsida, kas selle tagajärjel on tegu teistsuguse süüteoga, mille eest mõistetav karistus on sama range või vähem range.

9. Sellega seoses selgitab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et asjakohaseid Bulgaaria õigusakte[6] on tõlgendatud kohtupraktikas nii, et need võimaldavad kohtul omal algatusel muuta kuriteo õiguslikku kvalifikatsiooni ilma sellest süüdistatavale ette teatamata. Nii on see üksnes juhul, kui süüdistuse üksikasjad oluliselt ei muutu ja uue õigusliku kvalifikatsiooniga ei kaasne rangema karistuse mõistmist.[7] Praktikas saab süüdistatav uuest õiguslikust kvalifikatsioonist teada alles kohtuotsuse kuulutamisel.

10. Seepärast on eelotsusetaotluse esitanud kohus seisukohal, et riigisisese õiguse kohaselt oleks tal võimalik muuta selle süüteo õiguslikku kvalifikatsiooni, milles BKd süüdistatakse, ja tuvastada süüteona kelmus, nagu väidab BK kaitsja. Samuti mainib eelotsusetaotluse esitanud kohus veel

[4] Eelotsusetaotluses on märgitud, et vaidlusalused teod olid õiguslikult kvalifitseeritud kuriteoks karistusseadustiku (Nakazatelen kodeks; edaspidi „karistusseadustik“) artikli 302 lõike 1 ja lõike 2 punkti b alusel koostoimes artikli 301 lõigetega 3 ja 1, nimelt politseiuurija poolt ametiseisundit kuritarvitades väljapressimisega altkäemaksu võtmiseks.

[5] Eelotsusetaotluses on märgitud, et kelmusega karistusseadustiku artikli 209 lõike 2 (s.o BK kaitsja mainitud sätte) tähenduses on tegu siis, kui teo toimepanija tekitab varalise kahju, kasutades ära oma vara käsutava kannatanu eksimust, kogenematust või teadmatust.

[6] Selles aspektis tugineb eelotsusetaotluse esitanud kohus kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno protsesualen kodeks; edaspidi „kriminaalmenetluse seadustik“) artikli 301 lõike 1 punktile 2 koostoimes sama seadustiku artikli 287 lõikega 1. Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 301 lõike 1 punktis 2 on sätestatud: „Kohtuotsuse tegemisel uurib kohus järgmisi küsimusi ja lahendab need: […] kas tegu on kuritegu ning kuidas tuleb see õiguslikult kvalifitseerida.“ Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 287 lõikes 1 on sätestatud: „Prokuratuur esitab uue süüdistusakti, kui ta leiab kohtuliku uurimise käigus, et süüdistusakti faktiliste asjaolude osa on põhjust oluliselt muuta või on põhjust kohaldada raskemat karistusõigusnormi.“

[7] Eelotsusetaotluses on selle esitanud kohus üksikasjalikumalt selgitanud selle kohtupraktika loogikat. Näib, et kuna seaduse kohaselt on prokuratuuril lubatud muuta süüteo õiguslikku kvalifikatsiooni juhul, kui uue kvalifikatsiooniga kaasneb rangem karistus, ei ole kohtul keelatud mõista süüdistatavat süüdi teistsuguse õigusliku kvalifikatsiooni alusel, mida kohus peab omal algatusel õigeks, tingimusel, et 1) süüdistus ei ole faktiliste asjaolude poolest oluliselt muutunud ja 2) uus õiguslik kvalifikatsioon ei ole seotud raskemalt karistatava süüteoga.

ühte võimalikku süütegu, nimelt mõjuvõimuga kauplemist, mis on Bulgaaria karistusseadustiku kohaselt [8] karistatav kuni kueaastase vabadusekaotusega või kuni 5000 Bulgaaria leevi (ligikaudu 2500 eurot) suuruse rahatrahviga.

11. Eelotsusetaotluse esitanud kohtul on kahtlusi, kas riigisisesed õigusnormid, nagu neid on kohtupraktikas tõlgendatud, on kooskõlas direktiivi 2012/13 artikli 6 lõigetega 3 ja 4, kuna süüdistatavalt on võetud igasugune võimalus esitada vastuväiteid uue õigusliku kvalifikatsiooni vastu ja ta saab selle teada alles süüdimõistmisel. Eelotsusetaotluse esitanud kohus aga küsib, kas seetõttu, et uue õigusliku kvalifikatsiooniga ei kaasne rangemat karistust, võib neid riigisiseseid õigusnorme lugeda põhjendatuks.

12. Samuti märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kui Euroopa Kohus leiab, et riigisisene õigus on direktiiviga 2012/13 vastuolus, oleks ta kohustatud teatama BK-le võimalusest mõista ta süüdi teistsuguse õigusliku kvalifikatsiooni põhjal kui see, millele on tuginenud prokuratuur, ning andma talle võimaluse valmistada ette kaitseargumendid. Eelotsusetaotluse esitanud kohus kardab, et niisugusel juhul võib ta kaotada oma neutraalsuse, kui ta peab teatavat õiguslikku kvalifikatsiooni mõeldavaks ja siis mõistab süüdistatava selle kvalifikatsiooni põhjal süüdi, isegi kui ta on andnud talle enne võimaluse selleks valmistuda. Nendel asjaoludel soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas see, kui teave süüteo ümberkvalifitseerimise kohta tuleb kohtult, mitte prokuratuurilt, võib seada kahtluse alla selle kohtu erapooletuse, mis on tagatud harta artikli 47 teise lõiguga.

13. Nendel asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„Kas direktiivi [2012/13] artikli 6 lõigetega 3 ja 4 on vastuolus riigisisestele õigusnormidele – [kriminaalmenetluse seadustiku] artikli 301 lõike 1 punktile 2 koostoimes artikli 287 lõikega 1 – kohtupraktikas antud niisugune tõlgendus – mille kohaselt võib kohus oma otsuses kvalifitseerida kuritegu süüdistusaktis olevast kvalifikatsioonist erinevalt juhul, kui uue kvalifikatsiooniga ei peeta kuritegu raskemaks kuriteoks – seetõttu, et süüdistatavale ei antud enne kohtuotsuse kuulutamist nõuetekohaselt uuest, teisest kvalifikatsioonist teada ja tal ei olnud võimalik end selle vastu kaitsta?

Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav: Kas harta artikli 47 teise lõigu järgi on kohtul keelatud anda süüdistatavale teada, et ta võib ise oma sisulises otsuses kvalifitseerida kuriteo teisiti, ja lisaks on kohtul keelatud anda süüdistatavale võimalust valmistada oma kaitset selleks ette, sest prokuratuur ei pakkunud teistsugust kvalifikatsiooni välja?“

14. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus, Bulgaaria) teatas 5. augustil 2022 Euroopa Kohtule, et 27. juulil 2022 jõustunud seadusemuudatusega lõpetati Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus) tegevus ning teatavad tema menetluses olnud kriminaalasjad, sealhulgas käesolev kohtuasi, anti alates sellest kuupäevast üle Sofiyski gradski sadile (Sofia linnakohus).

15. Tšehhi Vabariik ja Euroopa Komisjon on esitanud oma kirjalikud seisukohad. Kohtuistung, millel need menetlusosalised esitasid suulised argumendid, peeti 2. märtsil 2023.

[8] Eelotsusetaotluses on märgitud, et karistusseadustiku artikli 304b lõige 1 (mõjuvõimuga kauplemine) on kohaldatav juhul, kui teo toimepanija nõuab põhjendamatut eelist või võtab sellise eelise vastu, et mõjutada ametiisiku otsust seoses tema ametitegevusega.

III. Analüüs

16. Euroopa Kohtule esitatud kaks küsimust tulenevad Bulgaaria kriminaalmenetlusõiguse erisustest, mis puudutavad kohtu võimalust kuritegu teatavatel asjaoludel ümber kvalifitseerida ilma süüdistatavat sellest teavitamata. Praktikas saab see isik uuest õiguslikust kvalifikatsioonist teada alles kohtuotsuse kuulutamisel ega saa seega end kriminaalmenetluses õigusliku ümberkvalifitseerimise eest kaitsta. See ümberkvalifitseerimine on siiski lubatud vaid juhul, kui süüdistuse üksikasjad oluliselt ei muutu ja uue õigusliku kvalifikatsiooniga ei kaasne rangema karistuse määramist. Need erisused tulenevad asjasse puutuvate Bulgaaria õigusnormide kohtulikust tõlgendamisest.

17. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu väljendatud mure seoses nende riigisiseste õigusnormide vastavusega liidu õigusele eeldab, et on vaja tõlgendada direktiivi 2012/13 artiklit 6 ja põhiõigust erapooletule kohtumõistmisele, mis on tagatud harta artikliga 47. Käsitlen kumbagi küsimust järgemööda.

A. Esimene küsimus

18. Esimene eelotsuse küsimus on seotud süüdistatava õigusega saada teavet kuriteo ümberkvalifitseerimise kohta. See küsimus eeldab minu arvates direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 tõlgendamist, olgugi et eelotsusetaotluse esitanud kohus on oma küsimuses maininud ka selle direktiivi artikli 6 lõiget 3.[9]

19. Seepärast teen Euroopa Kohtule ettepaneku sõnastada esimene küsimus ümber nii, et sellega soovitakse sisuliselt teada, kas direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4 on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis võimaldavad kohtul teatada süüdistatavale alles kohtuotsuse kuulutamisel, et ta on asjaomase kuriteo ümber kvalifitseerinud.

20. See küsimus lähtub eeldusest, et kohus võib omal algatusel muuta süüteo õiguslikku kvalifikatsiooni. Soovin kohe algul selgitada, et käesolevas asjas ei ole Euroopa Kohtul palutud otsustada, kas niisugune liikmesriigi kohtu pädevus on liidu õigusega kooskõlas.[10] Esimene küsimus puudutab vaid ajahetke, mil teave muudatuse kohta tuleb süüdistatavale teatavaks teha.

21. Kuna sellele küsimusele vastamiseks on vaja tõlgendada direktiivi 2012/13, käsitlen alustuseks mõne sõnaga seda direktiivi ja selle artiklit 6.

[9] Vt analoogia alusel 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punktid 44–47), milles Euroopa Kohus pidas olukorda, kus muudetakse süüdistuse aluseks olnud tegude õiguslikku kvalifikatsiooni seoses kokkuleppelise (väiksema) karistuse taotlemisega riigisisese õiguse alusel, niisuguseks, mille korral on asjakohane tõlgendada direktiivi 2012/13 artikli 6 lõiget 4, mitte aga lõikeid 1–3.

[10] Oma praktikas on EIK kaudselt aktsepteerinud, et kohtul on võimalik kuritegu ümber kvalifitseerida, kui riigisisene õigus seda lubab. Vt nt EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus Pélissier ja Sassi *vs*. Prantsusmaa (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punkt 62), EIK 11. detsembri 2007. aasta otsus Drassich *vs*. Itaalia (CE:ECHR:2007:1211JUD002557504, punkt 34) ning EIK 24. juuli 2012. aasta otsus D.M.T. ja D.K.I. *vs*. Bulgaaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punkt 75). Euroopa Kohus viitas sellele kohtupraktikale 13. juuni 2019. aasta kohtuotsuses Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punkt 55).

1. Direktiiv 2012/13 ja selle artikkel 6

22. Direktiiv 2012/13 on üks kuuest „menetlusõiguste“ või „teekaardi“ direktiivist, mis tulenevad nõukogu 2009. aasta resolutsioonist teekaardi kohta, mille eesmärk oli tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses.[11] See resolutsioon kiideti heaks Euroopa Ülemkogu Stockholmi programmiga vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala kohta.[12] Need direktiivid põhinevad ELTL artikli 82 lõike 2 punktist b tuleneval Euroopa Liidu pädevusel kehtestada miinimumeeskirju, mis käsitlevad isikute õigusi kriminaalmenetluses.[13]

23. Niisuguste ühiseeskirjade peamine põhjendus on kriminaalasjades tehtud kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise hõlbustamine.[14] See kajastub väga selgelt direktiivi 2012/13 preambulis.[15]

24. Direktiiviga 2012/13 on kehtestatud minimaalsed eeskirjad, mis käsitlevad kahtlustatavate või süüdistatavate isikute õigust saada kriminaalmenetluses teavet.[16] Õigus saada kriminaalmenetluses teavet on üks põhiaspekte õiguses õiglasele kohtulikule arutamisele,[17] sest kohtulik arutamine saab olla õiglane vaid siis, kui inimesed on teadlikud oma õigustest[18].

25. Direktiivi 2012/13 artikkel 6, millega seoses käib käesolevas asjas vaidlus, aitab kaasa õiglase kohtuliku arutamise tagamisele, kehtestades eeskirjad õiguse saada teavet ühe aspekti kohta.[19] See puudutab kahtlustatavate või süüdistatavate õigust teada, milles neid süüdistatakse. See on sõnastatud nii:

„1. Liikmesriik tagab, et kahtlustatavale või süüdistatavale isikule antakse teavet kuriteo kohta, mille toimepanemises teda kahtlustatakse või süüdistatakse. Seda teavet antakse viivitamata ja vajaliku üksikasjalikkusega, et tagada õiglane menetlus ning võimaldada tõhusalt kasutada kaitseõigust.

2. Liikmesriik tagab, et kahtlustatavale või süüdistatavale isikule, kes vahistatakse või peetakse kinni, teatatakse tema vahistamise või kinnipidamise põhjused, sealhulgas kuritegu, mille toimepanemises teda kahtlustatakse või süüdistatakse.

3. Liikmesriik tagab, et hiljemalt süüdistuse asjaolude esitamisel kohtule antakse üksikasjalikku teavet süüdistuse kohta, sealhulgas kuriteo olemuse ja liigi ning süüdistatava isiku kuriteos osalemise laadi kohta.

[11] Nõukogu 30. novembri 2009. aasta resolutsioon teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses (ELT 2009, C 295, lk 1). Vt direktiivi 2012/13 põhjendused 11 ja 14. Üksikasjaliku arutelu kohta vt nt Mitsilegas, V., *EU Criminal Law, Second edition*, Hart, 2022, eriti lk 254–295.

[12] Euroopa Ülemkogu, „Stockholmi programm – avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel“, punkt 2.4 (ELT 2010, C 115, lk 10). Vt direktiivi 2012/13 põhjendus 12.

[13] Vt direktiivi 2012/13 põhjendus 9.

[14] Vt nt komisjoni 18. detsembri 2018. aasta aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule [direktiivi 2012/13] rakendamise kohta, Brüssel, COM(2018) 858 (final), punkt 1.1.

[15] Vt seoses sellega direktiivi 2012/13 põhjendused 3, 4 ja 10.

[16] Vt direktiivi 2012/13 artikkel 1.

[17] Vt 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punkt 43).

[18] Vt nt Sayers, D., „Article 48 (Criminal Law) – Presumption of Innocence and Right of Defence“ – Peers, S., Hervey, T., Kenner. J ja Ward, A. (toim), *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary, Second edition*, Hart, 2021, lk 1413, eelkõige lk 1444.

[19] Vt 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punkt 43) või hiljutisemast kohtupraktikast 21. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus ZX (süüdistusakti puuduste kõrvaldamine) (C-282/20, EU:C:2021:874, punkt 25).

4. Liikmesriik tagab, et kahtlustatavat või süüdistatavat isikut teavitatakse viivitamata muudatustest käesoleva artikli kohaselt antavas teabes, kui see on vajalik õiglase menetluse tagamiseks.“

26. Direktiivi 2012/13 põhjenduses 27 on märgitud, et kuriteo toimepanemises süüdistatavale isikule tuleks anda kogu teave süüdistuse kohta, et ta saaks ette valmistada enda kaitse ja et oleks tagatud õiglane menetlus.

27. Direktiivi 2012/13 põhjenduses 29 on lisaks märgitud, et kui süüdistuse üksikasjad muutuvad kriminaalmenetluse käigus sel määral, et see mõjutab oluliselt kahtlustatava või süüdistatava isiku positsiooni, tuleks see talle teatavaks teha, kui on vaja kaitsta menetluse õiglust, ning teha seda piisavalt aegsasti, et võimaldada kaitseõiguse tõhusat kasutamist.

2. Esimese küsimuse analüüs

28. Kas see, kui süüdistatavale teatatakse, et süüdistust tema vastu on muudetud, alles sel ajal, mil kuulutatakse kohtuotsus, millega ta selle muudetud süüdistuse alusel süüdi mõistetakse, on vastuolus direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4?

29. Vastus on mõistagi jaatav, sest süüdistatavale ei antud võimalust kaitsta end süüdistuse eest, mille alusel ta süüdi mõisteti. Ent kas vastus on sama ilmne ka juhul, kui uus ja algne süüdistus sisaldavad samu koosseisutunnuseid? Kas võib eeldada, et süüdistatav ei saanud end niisuguses olukorras kaitsta?

30. Tšehhi Vabariik on seisukohal, et direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4 ei ole vastuolus niisugused riigisisesed õigusnormid, nagu on käesolevas asjas vaidluse all, kui uus õiguslik kvalifikatsioon ei ole rangem ega üllatav. Ta tugineb oma argumendis selle sätte sõnastusele, mille kohaselt tuleb kahtlustatavaid või süüdistatavaid muudatustest teavitada vaid siis, „kui see on vajalik õiglase menetluse tagamiseks“. Kohtuistungil tõi Tšehhi Vabariik näiteks niisugused kuriteod nagu vargus ja rööv. Ta selgitas, et vargust määratletakse harilikult kui teisele isikule kuuluva vara omastamist ja rööv tähendab üldiselt vargust jõu kasutamise teel. Kui kuriteo algne õiguslik kvalifikatsioon on rööv ja see muudetakse varguseks, ei ole kohus kohustatud süüdistatavat teavitama, sest rööv hõlmab kõiki varguse teokoosseisu tunnuseid, mistõttu võimalus end kaitsta oli juba olemas. Ent kui algne õiguslik kvalifikatsioon on vargus, ei saa seda muuta rööviks ilma süüdistatavale teatamata ja andmata talle võimalust end kaitsta, sest vargus ei sisalda kõiki röövi teokoosseisu tunnuseid.

31. Komisjon väidab, et sellised riigisisesed õigusnormid, nagu on vaidluse all, on vastuolus direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4. Siiski arvab komisjon, et olukorras, kus ümberkvalifitseeritud süüteo koosseisu tunnused sisaldusid juba algses süüteos, ei ole vaja süüdistatavat enne kohtuotsuse kuulutamist teavitada. Sel juhul ei ole süüdistataval vaja oma kaitsestrateegiat muuta. Komisjoni arvates ei ole käesolevas asjas tegu sellise olukorraga.

32. Nii Tšehhi Vabariik kui ka komisjon tuginevad Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi „EIK“) praktikale. Nad märgivad, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK“) rikkumise tuvastamine oleneb õiglase menetluse tagamisest, mistõttu tuleb arvesse võtta seda, kas süüdistatav oli menetluse käigus teadlik õigusliku ümberkvalifitseerimise võimalusest. Direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 ja eelkõige selle sõnastuse „vajalik õiglase menetluse tagamiseks“ tõlgendamist tuleb käsitada samamoodi.

33. Seepärast on vaja kõigepealt analüüsida asjasse puutuvat Euroopa Kohtu (a) ja EIK (b) praktikat.

a) Asjasse puutuv Euroopa Kohtu praktika

34. Kohtuotsus Kolev jt [20] puudutas esmajoones direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 3 tõlgendamist. Suurkojana kokku tulnud Euroopa Kohus märkis, et direktiivi 2012/13 artikli 6 eesmärk võimaldada kaitseõiguste tõhusat kasutamist ja kaitsta menetluse õiglust eeldab, et süüdistatavale antakse süüdistuse kohta üksikasjalikku teavet niisugusel ajal, et tal on võimalik enda kaitse tõhusalt ette valmistada. Käesoleva asja jaoks on tähtis see, et Euroopa Kohus märkis samuti, et see nõue ei välista võimalust, et süüdistuse kohta kaitsjale antud teavet võidakse hiljem muuta, eelkõige mis puutub etteheidetavate tegude kvalifikatsiooni, nagu on sätestatud direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikes 4. Euroopa Kohus toonitas siiski, et sellised muudatused tuleb süüdistatavale või tema kaitsjale teatavaks teha ajal, mil neil on veel võimalus enne nõupidamise etappi tõhusalt reageerida. [21]

35. Kohtuotsuses Moro [22] kordas Euroopa Kohus eespool kirjeldatud järeldusi ja märkis, et teave süüdistuse muudatuste kohta on seotud mitte ainult selle muutmisega, millistes tegudes isikut süüdistatakse, vaid ka nende tegude õigusliku kvalifikatsiooni muutmisega. See on direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 kohaselt vajalik, et süüdistatav saaks konkreetselt ja tõhusalt kasutada oma kaitseõigusi. [23]

36. Seega näib Euroopa Kohtu praktikast selgelt tulenevat, et olukorras, kus kuritegu ümber kvalifitseeritakse, kohustab direktiivi 2012/13 artikli 6 lõige 4 süüdistatavat sellest ümberkvalifitseerimisest teavitama ajal, mil tal on võimalik sellele uuele süüdistusele reageerida ja mis peab eelnema kohtus nõupidamise etapile.

37. See kohtupraktika toetab niisiis seisukohta, et käesolevas asjas kõne all olevad riigisisesed õigusnormid on direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4 vastuolus. Üheski nendest varasematest kohtuasjadest ei ole Euroopa Kohtul siiski palutud teha otsust küsimuses, kas süüdistatavale tuleb anda teavet kuriteo ümberkvalifitseerimise kohta juhul, kui uus õiguslik kvalifikatsioon põhineb samadel koosseisutunnustel nagu algne õiguslik kvalifikatsioon. Seetõttu ei ole võimalik asuda seisukohale, et varasem kohtupraktika sisaldab käesoleva kohtuasja seisukohast määravat vastust.

b) Asjasse puutuv EIK praktika

38. Nagu selgitatud (vt käesoleva ettepaneku punkt 32), tuginevad nii Tšehhi Vabariik kui ka komisjon EIK praktikale, mis käsitleb EIÕK artikli 6 lõike 3 punkti a, milles on sätestatud asjaomase isiku õigus saada viivitamata talle arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomust ja alustest.

39. Kõigepealt, EIK on otsustanud, et EIÕK artikli 6 lõike 3 punkt a annab isikule õiguse saada teavet mitte ainult süüdistuse põhjuse kohta (st tegude kohta, mille ta on väidetavalt toime pannud ja millel süüdistus põhineb), vaid ka nende tegude õigusliku kvalifitseerimise kohta. Seda

[20] Vt 5. juuni 2018. aasta kohtuotsus (C-612/15, EU:C:2018:392).

[21] Vt 5. juuni 2018. aasta kohtuotsus Kolev jt (C-612/15, EU:C:2018:392, eelkõige punktid 95 ja 96). Vt samuti 21. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus ZX (süüdistusakti puuduste kõrvaldamine) (C-282/20, EU:C:2021:874, punkt 29).

[22] Vt 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus (C-646/17, EU:C:2019:489).

[23] Vt 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, eelkõige punktid 52, 53, 56 ja 70).

peetakse oluliseks, et tagada õiglane menetlus.[24] Seepärast võetakse EIÕK artikli 6 lõike 3 punkti a kohaldamisala hindamisel arvesse üldisemat õigust õiglasele kohtumenetlusele, mis on tagatud EIÕK artikli 6 lõikega 1, ning isiku õigust saada vastavalt EIÕK artikli 6 lõike 3 punktile b piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks.[25]

40. Mis puudutab süüdistuse muudatusi, siis tuleb süüdistatavat nendest nõuetekohaselt ja täielikult teavitada ning tal peab ka olema vajalik aeg ja vahendid, et nendele reageerida ja korraldada oma kaitset võimaliku uue teabe või väite põhjal.[26] Nagu EIK on järjepidevalt märkinud: kui kohtutel on juhul, kui niisugust õigust riigisiseses õiguses tunnustatakse, võimalus kvalifitseerida ümber faktilised asjaolud, mille põhjal on nõuetekohaselt nende kohtute poole pöördutud, peavad nad tagama, et süüdistataval on olnud võimalus selles asjas oma kaitseõigusi konkreetselt ja tõhusalt kasutada. See tähendab, et isikut ei teavitata üksikasjalikult ja aegsasti mitte ainult olulistest faktilistest asjaoludest, millel süüdistus põhineb, vaid ka nendele faktilistele asjaoludele omistatud õiguslikust kvalifikatsioonist.[27]

41. Nende kaalutluste põhjal on EIK leidnud, et EIÕK artikli 6 lõike 3 punktide a ja b rikkumine koostoimes EIÕK artikli 6 lõikega 1 on toime pandud olukordades, kus kohus on kuriteo ümber kvalifitseerinud ja isikule ei ole antud võimalust end uue õigusliku kvalifikatsiooni eest praktiliselt ja tõhusalt ning õigel ajal kaitsta.[28] Eelkõige on EIK toonitanud, et kui teavet antakse ajal, mil isikul ei ole enam võimalik ette valmistada kaitset uue süüdistuse vastu, ning ta sai ümberkvalifitseerimisest teada alles kohtuotsuse kaudu, on see liiga hilja.[29]

[24] Vt EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus Pélissier ja Sassi *vs.* Prantsusmaa (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punktid 51 ja 52). Euroopa Kohus on seda EIK praktikat tunnustanud 13. juuni 2019. aasta kohtuotsuses Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punkt 55), 6. oktoobri 2021. aasta kohtuotsuses Prokuratura Rejonowa Łódź-Bałuty (C-338/20, EU:C:2021:805, punkt 36) ja 23. novembri 2021. aasta kohtuotsuses IS (eelotsusetaotluse õigusvastasus) (C-564/19, EU:C:2021:949, punkt 122).

[25] Vt nt EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus Pélissier ja Sassi *vs.* Prantsusmaa (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punktid 52 ja 54), EIK 7. jaanuari 2010. aasta otsus Penev *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2010:0107JUD002049404, punktid 33–35) ning EIK 24. juuli 2012. aasta otsus D.M.T. ja D.K.I. *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punktid 73–75).

[26] Vt nt EIK 25. juuli 2000. aasta otsus Mattoccia *vs.* Itaalia (CE:ECHR:2000:0725JUD002396994, punkt 61) ning EIK 26. juuni 2018. aasta otsus Pereira Cruz jt *vs.* Portugal (CE:ECHR:2018:0626JUD005639612, punkt 198).

[27] Vt nt EIK 11. detsembri 2007. aasta otsus Drassich *vs.* Itaalia (CE:ECHR:2007:1211JUD002557504, punkt 34) ning EIK 24. juuli 2012. aasta otsus D.M.T. ja D.K.I. *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punkt 75).

[28] Vt muu hulgas EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus Pélissier ja Sassi *vs.* Prantsusmaa (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punktid 55–63) (kohus kvalifitseeris kuritegeliku pankroti ümber kuritegelikule pankrotile kaasaaitamiseks), EIK 20. aprilli 2006. aasta otsus I. H. jt *vs.* Austria (CE:ECHR:2006:0420JUD004278098, punktid 32–39) (kohus kvalifitseeris Austria karistusseadustiku § 201 lõike 2 alusel karistatava vägistamise ümber sama seadustiku § 201 lõike 1 alusel karistatavaks vägistamiseks), EIK 25. septembri 2008. aasta otsus Seliverstov *vs.* Venemaa (CE:ECHR:2008:0925JUD001969202, punktid 16–24) (kohus liigitas altkäemaksu võtmise katse ümber katseks panna toime kelmus suures ulatuses), EIK 7. jaanuari 2010. aasta otsus Penev *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2010:0107JUD002049404, punktid 37–45) (kohus kvalifitseeris võimu kuritarvitamise ümber tahtlikult ebasoodsa lepingu sõlmimiseks), EIK 25. jaanuari 2011. aasta otsus Block *vs.* Ungari (CE:ECHR:2011:0125JUD005628209, punktid 22–25) (mis käsitles „kahekordset" ümberkvalifitseerimist, mille puhul apellatsiooniastme kohus kvalifitseeris valeraha valmistamise ümber avalike dokumentide võltsimiseks, hoiatades selle eest, et kuritegu võidakse ümber kvalifitseerida kelmuseks raskendavatel asjaoludel, ning kõrgem kohus mõistis süüdistatava süüdi kelmuse ja võltsimise katses), EIK 24. juuli 2012. aasta otsus D.M.T. ja D.K.I. *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punktid 76–84) (kohus kvalifitseeris passiivse korruptsiooni ümber kelmuseks) ning EIK 7. novembri 2019. aasta otsus Gelenidze *vs.* Gruusia (CE:ECHR:2019:1107JUD007291610, punktid 35–38) (kohus kvalifitseeris õigusvastase kohtuotsuse kuulutamise ümber ametiseisundi kuritarvitamiseks vastavalt ettepanekule, mille süüdistaja oli teinud apellatsioonimenetluse käigus, mis leiti samuti olevat vastuolus poolte võrdsuse põhimõttega).

[29] Vt EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus Pélissier ja Sassi *vs.* Prantsusmaa (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punkt 62), EIK 12. aprilli 2011. aasta otsus Constantin *vs.* Rumeenia (CE:ECHR:2011:0412JUD002117503, punkt 22) ning EIK 5. märtsi 2013. aasta otsus Varela Geis *vs.* Hispaania (CE:ECHR:2013:0305JUD006100509, punkt 54); vt samuti EIK 17. juuli 2001. aasta otsus Sadak jt *vs.* Türgi (nr 1) (CE:ECHR:2001:0717JUD002990096, punkt 57) (järeldus, et süüdistatavaid teavitati uuest süüdistusest alles kohtumenetluse viimasel päeval vahetult enne kohtuotsuse kuulutamist, mis oli ilmselgelt liiga hilja).

42. Samuti ei ole EIK pidanud oluliseks asjaolu, et ümberkvalifitseerimine on seotud leebema karistuse kohaldamisega.[30]

43. Näiteks kohtuasjas Pélissier ja Sassi *vs.* Prantsusmaa[31] asus suurkojana kokku tulnud EIK seisukohale, et EIÕKd on rikutud, kui kohus kvalifitseeris kuritegelikus pankrotis seisneva kuriteokoosseisu ümber kuritegelikule pankrotile kaasaaitamiseks olukorras, kus süüdistatavatele ei olnud sellest süüdistusest teatatud. Selles kontekstis analüüsis EIK, kas need isikud oleksid pidanud olema teadlikud võimalusest, et nad võidakse uue süüdistuse põhjal süüdi mõista. Võttes arvesse erinevusi asjaoludes, mida tuli tõendada, leidis EIK, et uus süüdistus kaasaaitamises ei kujuta endast asjaolu, mida sisaldas algne süüdistus, mis oli neile menetluse algusest peale teada. Olgugi et EIK pädevuses ei olnud sisuliselt hinnata kaitseargumente, millele need isikud oleksid saanud tugineda, kui neil olnuks võimalus esitada uue süüdistuse kohta oma seisukohad, pidas ta sellegipoolest mõeldavaks, et kaitseargumendid oleksid olnud teistsugused. Seetõttu oleks kohus, kui ta kasutas talle riigisiseste õigusnormidega antud õigust süüdistus ümber kvalifitseerida, pidanud andma süüdistatavatele võimaluse valmistada ette kaitseargumendid seoses uue süüdistusega. Ümberkvalifitseerimisest kohtuotsuse kaudu teada saada oli liiga hilja.

44. Samamoodi tuvastas EIK EIÕK rikkumise kohtuasjas Penev *vs.* Bulgaaria.[32] EIK rõhutas, et süüdistatav ei saanud olla teadlik sellest, et kohus võib teha uuel õiguslikul kvalifikatsioonil põhineva otsuse ja et eelmise ja uue süüteo tunnused olid erinevad ning et uue süüteo tunnuseid menetluses ei arutatud, kuna asjaomane isik sai uuest õiguslikust kvalifikatsioonist teada alles kohtuotsuse kaudu. Samuti lükkas EIK tagasi argumendid, et süüteo õiguslik kvalifitseerimine on vähese tähtsusega, niikaua kui alternatiivne süüdimõistmine põhineb samadel faktilistel asjaoludel, ja kordas, et EIÕK kohustab teavitama süüdistatavat üksikasjalikult mitte ainult tegudest, mille see isik on väidetavalt toime pannud, vaid ka nende õiguslikust kvalifitseerimisest.

45. Kõige sarnasem käesoleva asjaga näib olevat olnud kohtuasi D.M.T. ja D.K.I. *vs.* Bulgaaria,[33] kuna see hõlmas kuriteo ümberkvalifitseerimist korruptsioonist kelmuseks. EIK tuvastas EIÕK rikkumise, sest süüdistatavale ei teatatud menetluse käigus ümberkvalifitseerimisest; ta sai enda vastu esitatavast uuest süüdistusest teada alles kohtuotsuse kaudu. EIK sõnul ei oleks süüdistatav saanud niisugust ümberkvalifitseerimist ette näha, kuna nende kahe süüteo tunnused olid erinevad ja seega oli võimalik, et kaitseargumendid oleksid olnud teistsugused.

46. Pean oluliseks märkida, et nendes kohtuasjades olid süütegude algse ja uue kvalifikatsiooni suhtes tõendamist vajavad koosseisutunnused erinevad.

47. Seevastu ei ole EIK tuvastanud EIÕK rikkumist olukordades, kus süüdistatavale on antud võimalus reageerida kuriteo uuele õiguslikule kvalifikatsioonile.[34] Nii on see näiteks juhul, kui süüdistatavale on teatatud võimalusest, et pädev kohus võib asja läbivaatamise ajal süüdistust

[30] Vt selle kohta EIK 25. septembri 2008. aasta otsus Seliverstov *vs.* Venemaa (CE:ECHR:2008:0925JUD001969202, punkt 19): „Samuti, niivõrd kui valitsus väitis, et kohaldati leebemat sätet, on EIK seisukohal, et see ei ole käesolevas asjas oluline, sest kaebaja etteheite ese ei ole karistuse raskus, vaid see, et väidetavalt on rikutud tema õigust saada teavet tema vastu esitatava süüdistuse kohta, ja tema võimalust valmistada ette enda kaitse, ning et igal juhul jättis apellatsiooniastme kohus muutmata kaebaja vanglakaristuse.“

[31] Vt EIK 25. märtsi 1999. aasta otsus (CE:ECHR:1999:0325JUD002544494, punktid 55–63).

[32] Vt EIK 7. jaanuari 2010. aasta otsus (CE:ECHR:2010:0107JUD002049404, punktid 37–45).

[33] Vt EIK 24. juuli 2012. aasta otsus (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punktid 76–84).

[34] Vrd eelkõige EIK 11. detsembri 2007. aasta otsus Drassich *vs.* Itaalia (CE:ECHR:2007:1211JUD002557504, punktid 36–43) (EIÕK niisuguse rikkumise tuvastamine, mis põhineb lihtkorruptsiooni ümberkvalifitseerimisel korruptsiooniks kohtutoimingutes, kui isikut ei teavitatud üheski menetlusstaadiumis ja tal ei olnud võimalust end uue süüdistuse vastu kaitsta) ning EIK 22. veebruari 2018. aasta otsus Drassich *vs.* Itaalia (nr 2) (CE:ECHR:2018:0222JUD006517309, punktid 67–74) (EIÕK rikkumise mittetuvastamine, kui menetlust taasalustati, et anda isikule võimalus end kuriteo ümberkvalifitseerimise vastu kaitsta).

muuta, ja antud enne kohtuotsuse kuulutamist võimalus esitada argumente uue süüdistuse vastu.[35] See olukord aga erineb olukorrast käesolevas asjas, milles süüdistatav saab kuriteo ümberkvalifitseerimisest teada alles pärast seda, kui kohtuotsus on kuulutatud.

48. Mõnes asjas ei tuvastanud EIK EIÕK rikkumist, kui süüdistatavat peeti uue õigusliku kvalifikatsiooni asjaoludest teadlikuks ja ta sai end menetluse käigus seda kuritegu silmas pidades kaitsta.

49. Kohtuasjas Salvador Torres *vs.* Hispaania[36] ei tuvastanud EIK süüdistatavale EIÕK artikli 6 lõike 3 punktist a tuleneva õiguse rikkumist, kui süütegu oli kvalifitseeritud lihtsast omastamisest ümber lihtsaks omastamiseks raskendaval asjaolul, mis seisnes selles, et ta oli kasutanud ära oma ametikoha avalikku laadi. Süüdistatava ametikoha avalik laad oli asjaolu, mida sisaldas juba algne süüdistus ja mis seega oli talle menetluse algusest peale teada. Seega oli süüdistataval võimalik seda küsimust menetluses käsitleda.

50. Samamoodi ei leidnud EIK kohtuasjas Marilena-Carmen Popa *vs.* Rumeenia[37] EIÕK rikkumist, kui kohus kvalifitseeris süüteo korduvast võltsimisest ümber üheks võltsimistoiminguks. EIK leidis, et üks võltsimistoiming, milles asjaomane isik süüdi mõisteti, oli element, mida olemuslikult sisaldas tema vastu alguses esitatud süüdistus korduvas võltsimises. Seega oli see süüdistatavale kriminaalmenetluses algusest peale teada ja ta sai kogu selle menetluse käigus väljendada oma seisukohti ning esitada enda kaitseks märkusi ja tõendeid iga võltsimistoimingu kohta, milles teda süüdistati. Nendel asjaoludel asus EIK seisukohale, et süüdistatav pidi olema täiesti teadlik võimalusest, et riigisisesed kohtud mõistavad ta süüdi ümberkvalifitseeritud süüteos.

51. Lõpuks, näiteks kohtuasjas Gea Catalán *vs.* Hispaania[38] ei tuvastanud EIK EIÕK rikkumist, kui etteheidetud lahknevus tulenes prokuröri tehnilisest veast, kuid süüdistatavat oli menetluses nõuetekohaselt teavitatud kõikidest süüdistuse osadest.

52. Niisiis saab eespool viidatud EIK praktika liigitada kahte rühma. Esimeses rühmas olid algse ja ümberkvalifitseeritud süüteo koosseisutunnused erinevad. Nendes asjades asus EIK seisukohale, et süüdistataval ei olnud võimalust end enne teda ümberkvalifitseeritud süüteos süüdi mõistva kohtuotsuse kuulutamist kaitsta. Käesolevgi kohtuasi näib tulenevat niisugusest olukorrast, kuid hinnangu selle kohta annab eelotsusetaotluse esitanud kohus. Teine rühm kohtuasju on need, milles algse süüteo koosseisutunnused hõlmavad kõiki ümberkvalifitseeritud süüteo omi (nagu Tšehhi Vabariigi näites varguse ja röövi kohta, mida on mainitud käesoleva ettepaneku punktis 30). EIK praktika näib viitavat sellele, et niisugustes olukordades oli süüdistataval isikul juba olemas võimalus end kaitsta ja tema kaitsestrateegia ei oleks olnud teistsugune. Seega ei kujuta süüdistatava teavitamine alles kohtuotsuse kuulutamise ajal endast EIÕK rikkumist.

[35] Vt nt EIK 5. septembri 2006. aasta otsus Bäckström ja Andersson *vs.* Rootsi, lk 8–11 (mida on eristatud EIK 24. juuli 2012. aasta otsuses D.M.T. ja D.K.I. *vs.* Bulgaaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, punkt 81)), EIK 26. juuni 2018. aasta otsus Pereira Cruz jt *vs.* Portugal (CE:ECHR:2018:0626JUD005639612, punktid 204–209), EIK 26. veebruari 2019. aasta otsus Ujlaki ja Piskóti *vs.* Ungari (CE:ECHR:2019:0226DEC000666814, punktid 19–21) ning EIK 23. juuni 2020. aasta otsus Filimon *vs.* Rumeenia (CE:ECHR:2020:0623DEC005460014, punktid 34–43).

[36] Vt EIK 24. oktoobri 1996. aasta otsus (CE:ECHR:1996:1024JUD002152593, punktid 30–33).

[37] Vt EIK 18. veebruari 2020. aasta otsus (CE:ECHR:2020:0218JUD000181411, punktid 36–49).

[38] Vt EIK 10. veebruari 1995. aasta otsus (CE:ECHR:1995:0210JUD001916091, punktid 28–30).

c) Kuidas peaks Euroopa Kohus tõlgendama direktiivi 2012/13 artikli 6 lõiget 4?

53. Tšehhi Vabariik ja komisjon toonitasid, et direktiivi 2012/13 artikli 6 lõiget 4 tõlgendades peaks Euroopa Kohus kasutama samalaadset lähenemisviisi, nagu kasutas EIK oma praktikas, kui ta hindas väidetavaid EIÕK artikli 6 lõike 3 punkti a rikkumisi.

54. Kas see ikka on nii?

55. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb liidu teisest õigust, sealhulgas direktiivi 2012/13, tõlgendada kooskõlas põhiõigustega, mis on Euroopa Liidule siduvad.[39] Harta artikli 52 lõike 3 kohaselt kuuluvad nimetatud õiguste hulka ka need, mis on tagatud konventsiooni ja asjasse puutuva EIK praktikaga, kui hartas sätestatud õigused vastavad EIÕKs sätestatutele. Selles aspektis on direktiivi 2012/13 põhjenduses 41 märgitud, et selles direktiivis austatakse põhiõigusi ja järgitakse hartas tunnustatud põhimõtteid, ning täpsustatud, et selle direktiiviga soovitakse edendada eelkõige õigust vabadusele, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ja kaitseõigusi. Sama direktiivi põhjenduses 42 aga on märgitud, et direktiivi 2012/13 sätteid, mis vastavad EIÕKga tagatud õigustele, tuleks järjepidevalt tõlgendada ja rakendada vastavalt nendele õigustele selliselt, nagu neid tõlgendatakse EIK praktikas.[40]

56. Kohustus tõlgendada direktiivi 2012/13 kooskõlas põhiõigustega tähendab aga seda, et selles direktiivis sätestatud õigused ei saa võimaldada väiksemat kaitset kui see, mis on tagatud harta ja EIÕKga. See ei tähenda, et liidu seadusandja ei saa anda süüdistatavatele ulatuslikumaid õigusi. Samuti, kui liidu teiseses õiguses on ette nähtud ulatuslikumad õigused, ei tähenda see automaatselt, et harta standard on EIÕK omast kõrgem. See tähendab kõigest seda, et seadusandlik lahendus on veelgi soodsam sellest, mida nõuab liidus põhiõiguste standard, millest madalamale ei saa liidu seadusandja laskuda, kõrgemale minna aga küll.

57. Seepärast, isegi kui EIK praktikat tuleb tõlgendada nii, et see võimaldab kuriteo ümber kvalifitseerida ja mitte anda seejuures süüdistatavale võimalust sellisele muudatusele teatavatel asjaoludel reageerida, ei tähenda see tingimata, et nii tuleb tõlgendada ka direktiivi 2012/13 artikli 6 lõiget 4.

58. Liidu teisese õiguse tõlgendamisel peab Euroopa Kohus peale põhiõiguste kaitse kui miinimumkünnise arvesse võtma ka tõlgendatava õigusakti eesmärki.

59. Nagu on väljendatud direktiivi 2012/13 preambulis,[41] on selle direktiivi eesmärk ühtlustada riigisiseseid õigusnorme, et suurendada vastastikust usaldust ja seega võimaldada vastastikust tunnustamist kriminaalasjades tehtava õiguskoostöö valdkonnas.

60. See oluline direktiivi 2012/13 eesmärk mõjutab igal juhul selle direktiivi tõlgendamise viisi, niisamuti nagu see mõjutab teiste ELTL artikli 82 lõike 2 alusel vastu võetud direktiivide tõlgendamist. Kohtuasjas Covaci, s.o esimeses kohtuasjas, milles Euroopa Kohtul paluti tõlgendada direktiivi 2012/13, pakkus kohtujurist Bot välja, et „ELTL artikli 82 lõike 2 alusel vastu võetud eeskirju [tuleb] tõlgendada nii, et see tagaks nende täieliku kasuliku mõju, sest

[39] Nagu Euroopa Kohus on järjepidevalt märkinud, tuleb liidu õigusnormide tõlgendamisel lähtuda põhiõigustest, mis moodustavad lahutamatu osa õiguse üldpõhimõtetest, mille järgimise tagab Euroopa Kohus ja mida on nüüdseks tunnustatud hartas. Vt nt 21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus Bank Melli Iran (C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 70).

[40] Direktiivi 2012/13 põhjenduses 14 on samalaadselt selgitatud: „Käesoleva direktiivi aluseks on hartas ja eelkõige selle artiklites 6, 47 ja 48 sätestatud õigused EIÕK artiklite 5 ja 6 alusel, nagu neid tõlgendab Euroopa Inimõiguste Kohus.“

[41] Vt direktiivi 2012/13 põhjendused 1, 3 ja 4.

niisugune tõlgendus, mis tugevdab õiguste kaitset, tugevdab samal ajal vastastikust usaldust ja hõlbustab seega vastastikuse tunnustamise protsessi“.[42] Samuti asus ta seisukohale, et „[n]ende eeskirjade kohaldamisala piiramine õigusaktide sõnasõnalise tõlgendamisega võib kaasa tuua selle, et takistatakse vastastikust tunnustamist ning seega vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala ülesehitamist“.[43]

61. Olen selle kohtujurist Boti seisukohaga nõus. Direktiivis 2012/13 sätestatud ühiseid eeskirju tuleb tõlgendada viisil, millega kõige paremini saavutatakse eesmärk suurendada vastastikust usaldust. See eesmärk soosib lihtsaid lahendusi. Euroopa Kohus on siiski seotud aktsepteeritava tõlgenduse piiridega, mis tulenevad direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 sõnastusest.

62. Seda arvesse võttes on vaja kaaluda, millised on direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikes 4 kasutatud sõnastuse „vajalik õiglase menetluse tagamiseks“ võimalikud tõlgendused. Kui võimalusi on rohkem kui üks, nagu minu arvates ongi, peaks Euroopa Kohus valima variandi, mis aitab kõige paremini saavutada eesmärki suurendada vastastikust usaldust.

63. Minu arvates jätab direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 sõnastus (vähemalt) kaks võimalust.

64. Esimese tõlgendusvõimaluse kohaselt on õiglane menetlus tagatud olukordades, kus algse ja ümberkvalifitseeritud süüteo koosseisutunnused kattuvad, isegi kui süüdistatavale ei ole enne kohtuotsuse kuulutamist süüteo ümberkvalifitseerimisest teatatud. See võimalus vastab EIK praktikale. See põhineb eeldusel, et niisugustes olukordades võib kohus olla veendunud, et süüdistataval on juba olnud võimalus end kaitsta ja kaitsestrateegia ei oleks erinev.

65. On arusaadav, et niisugune individuaalne lähenemisviis võib näida EIK praktikas aktsepteeritav. EIK-le on usaldatud ülesanne *tagantjärele* hinnata, kas sellega, kuidas üht või teist kriminaalmenetlust läbi viidi, rikuti EIÕKst tulenevaid õigusi. Seega saab see EIK tagasiulatuvalt, kõiki juhtumi asjaolusid arvesse võttes hinnata, kas kohus, kes ei andnud süüdistatavale võimalust esitada ümberkvalifitseeritud süüdistuse peale vastuargumente, rikkus EIÕKd või mitte.

66. Ent kui direktiiv 2012/13 peab suurendama vastastikust usaldust, on sellel tõlgendusvõimalusel oma puudused. Niisugune individuaalne lähenemisviis põhineb kohtu (subjektiivsel) hinnangul, et süüdistatav (ja tema kaitsja) ei saanud kasutada teistsugust kaitsestrateegiat. Minu arvates on selline kohtule asetatud kohustus hinnata konkreetsetes kohtuasjades võimalikke kaitsestrateegiaid problemaatiline ja võib olla vastuolus kohtu erapooletusega koguni tõenäolisemalt sellest, mida liikmesriigi kohus pidas silmas teises eelotsuse küsimuses (vt käesoleva ettepaneku punktid 77–84).

67. Käesoleva kohtuasja asjaoludel näivad algse ja ümberkvalifitseeritud kuriteo koosseisutunnused olevat erinevad, mistõttu ei ole riigisisesed õigusnormid, mis võimaldavad kohtul teatada süüdistatavale kuriteo ümberkvalifitseerimisest alles kohtuotsuse kuulutamisel, direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikega 4 kooskõlas isegi esimese tõlgendusvõimaluse kohaselt. Kui nende kahe kuriteo koosseisutunnused aga kattuksid, ei oleks riigisisesed õigusnormid, mis võimaldavad süüdistataval saada teavet kuriteo ümberkvalifitseerimise kohta alles kohtuotsuse kuulutamisel, esimese tõlgendusvõimalusega vastuolus. See tähendab, et Tšehhi näites varguse ja röövi kohta (vt käesoleva ettepaneku punkt 30) peaks kohus järeldama, et kaitsestrateegia ei oleks teistsugune. Kujutlegem aga, et röövis süüdistatav isik keskendub oma kaitseargumentides sellele, et kummutada süüdistus jõu kasutamises, sest selle tunnuse puududes mõistetaks isik röövis

[42] Kohtujurist Boti ettepanek kohtuasjas Covaci (C-216/14, EU:C:2015:305, punkt 33).

[43] Kohtujurist Boti ettepanek kohtuasjas Covaci (C-216/14, EU:C:2015:305, punkt 33).

õigeks. See isik ei pruukinud keskenduda koosseisutunnusele, mis seisneb kellegi teise vara omastamises. Kui süüdistatav teadis, et käsitletav kuritegu on vargus, oleks ta võinud asetada suuremat rõhku süüdistuse sellekohase osa ümberlükkamisele. Kas kohus saaks mingisuguse kindlusega järeldada, et teistsugune kaitsestrateegia ei oleks süüdistatavat aidanud? Võttes arvesse selle tõlgendusvõimalusega seotud ebakindlust, ei aita see kasulikult kaasa ühe liikmesriigi kohtute usaldusele teiste liikmesriikide kohtute praktika vastu.

68. Võib isegi väita, et direktiivi 2012/13 artikli 6 lõige 4 on liigne, kui selles on kõigest korratud hartast ja EIÕKst tulenevaid õigusnorme. Esimese tõlgendusvõimaluse kohased eeskirjad juba on liikmesriikidele ja nende kohtutele siduvad. Tunnistan, ei saa eitada, et mõnikord võib ka kõigest kohtute poolt põhiõiguste tõlgendamiseks vastu võetud eeskirjade väljendumine liidu teiseses õiguses aidata kaasa nende eeskirjade nähtavusele.[44] Teine tõlgendusvõimalus aga viib veel selgema eeskirjani ja on seega tõhusam vastastikuse usalduse suurendamiseks.

69. Teise tõlgendusvõimaluse kohaselt on süüdistatava õigeaegne teavitamine sellest, et süütegu on ümber kvalifitseeritud (või et selle saab ümber kvalifitseerida), nii et tal on võimalus uuele süüteole reageerida, alati „vajalik õiglase menetluse tagamiseks“ direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 tähenduses. Seda hoolimata võimalusest, et süüdistatav võis olla teadlik süüteo ümberkvalifitseerimise võimalikkusest,[45] ja sellest, et algne süütegu hõlmab kõiki uue süüteo koosseisutunnuseid.

70. Selle tõlgendusega nõustumine tähendaks, et kohus, kes asub seisukohale, et süütegu tuleb ümber kvalifitseerida, peab andma süüdistatavale võimaluse esitada uusi kaitseargumente. Niisugune menetluse pikendamine ei peaks olema põhjus väljapakutud tõlgenduse tagasilükkamiseks, eriti kui seda kaalutakse õiglase menetluse tagamisega võrreldes.

71. See direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 tõlgendus, isegi kui see võib menetlust pikendada, on palju lihtsam selle poolest, et see ei eelda kohtult subjektiivsete hinnangute andmist. See hoopis seab selge reegli: kui kohus peab vajalikuks süüteo ümber kvalifitseerida, peab ta süüdistatavale uuest süüdistusest teatama ja võimaldama tal reageerida ümberkvalifitseeritud süüdistusele uute kaitseargumentidega.

72. Leidsin vaid ühe argumendi, mis räägib teise tõlgendusvõimaluse vastu. See argument põhineb direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 seadusandlikul kujunemislool.[46] Üks Euroopa Liidu Nõukogu institutsioonilistest dokumentidest[47] näib viitavat, et nõukogu püüdis järgida EIK praktikas kasutatud lähenemisviisi. Nii tegi nõukogu ettepaneku lisada põhjendus – praegune põhjendus 29 –, milles on kasutatud otseselt EIK praktikast võetud väljendeid „mõjutab oluliselt“ ja „vajalik õiglase menetluse tagamiseks“.

[44] Direktiivi 2012/13 põhjendust 7 on võimalik lugeda selles tähenduses. Selles põhjenduses on märgitud: „Kuigi kõik liikmesriigid on konventsiooniosalised, näitavad kogemused, et ainuüksi see asjaolu ei tekita piisavat usaldust teiste liikmesriikide kriminaalõigussüsteemi vastu.“

[45] Käesolevas asjas võib süüdistatav tõepoolest olla teadlik, et süütegu võidakse ümber kvalifitseerida kelmuseks, kuna ta on ise seda võimalust pakkunud.

[46] Komisjoni algses eelnõus ei olnud direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikele 4 vastavat sätet. Vt Euroopa Komisjoni 20. juuli 2010. aasta ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, Brüssel, KOM(2010) 392 (lõplik), väljapakutud artikkel 6, lk 18. See säte oli Euroopa Parlamendi esitatud muudatusettepaneku tulemus. Vt Euroopa Parlamendi 25. novembri 2011. aasta raport, Ettepanek võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, A7-0408/2011, väljapakutud artikli 6 lõike 3 punkt a; nõukogu 17. mai 2011. aasta dokument 10114/1/11 REV 1, Brüssel, lk 5–7.

[47] Vt nõukogu 26. septembri 2011. aasta dokument 14631/11, lk 4 ja 5.

73. Kuna aga ei ole kindel, et direktiivi 2012/13 artikli 6 lõikes 4 kasutatud sõnastus „vajalik õiglase menetluse tagamiseks“ jäeti selle direktiivi lõppredaktsiooni kui kajastus liidu seadusandja kavatsusest üksnes uuesti väljendada süüdistuse kohta teabe saamise õigust, nagu see on EIK praktikas välja kujunenud, näib mulle, et ei ole põhjust pidada seda argumenti kaalukamaks sellest, mis põhineb direktiivi 2012/13 eesmärgil suurendada vastastikust usaldust.

74. Lõpuks ei arva ma, et direktiivi 2012/13 põhjendusest 40, milles on selgitatud, et selle direktiiviga kehtestatakse ainult miinimumeeskirjad, saab järeldada tahet piirduda EIÕKga tagatud kaitsetaseme uuesti väljendamisega. See põhjendus väärib osundamist tervikuna:

„Käesoleva direktiiviga kehtestatakse miinimumeeskirjad. Liikmesriigid võivad laiendada käesolevas direktiivis sätestatud õigusi, et tagada kõrgem kaitstuse tase ka nendel juhtudel, mida käesolevas direktiivis ei ole otseselt reguleeritud. Kaitstuse tase ei tohiks mingil juhul langeda allapoole nõuetest, mis on sätestatud konventsioonis, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohus oma kohtupraktikas.“

75. Nagu sellest põhjendusest selgelt nähtub, tähendab mõiste „miinimumeeskirjad“ seda, et liikmesriigid võivad kehtestada direktiiviga 2012/13 ettenähtust kõrgema kaitsetaseme. See ei tähenda, et selles direktiivis sätestatud eeskirjad peavad olema nii minimaalsed kui võimalik. Selle põhjenduse kolmandas lauses on selgelt selgitatud, et EIÕKga, nagu EIK seda on tõlgendanud, on sätestatud miinimum, sealhulgas olukordades, mis ei kuulu direktiivi 2012/13 kohaldamisalasse. Sellest põhjendusest ei nähtu, nagu ei saaks direktiiviga 2012/13 antud õigused olla ulatuslikumad EIÕKga antutest.

76. Eespool kirjeldatud põhjendustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku valida direktiivi 2012/13 artikli 6 lõike 4 tõlgendamisel teine võimalus. Niisiis tuleb seda sätet tõlgendada nii, et sellega on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis ei võimalda süüdistataval pärast seda, kui talle on süüteo ümberkvalifitseerimisest teatatud, esitada kaitseargumente selle ümberkvalifitseeritud süüteo suhtes. Seda tõlgendust ei mõjuta see, et uue õigusliku kvalifikatsiooniga ei kaasne rangemat karistust.

B. Teine küsimus

77. Kui Euroopa Kohus vastab esimesele küsimusele jaatavalt, nagu olen välja pakkunud, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus oma teises küsimuses teada sisuliselt seda, kas harta artikli 47 teises lõigus sätestatud kohtu erapooletuse tagatistega on vastuolus riigisisene õigusnorm, mis võimaldab kohtul teavitada süüdistatavat kuriteo võimalikust ümberkvalifitseerimisest, kui ümberkvalifitseerimise algatus ei ole pärit prokurörilt.

78. Nagu olen juba selgitanud (vt käesoleva ettepaneku punkt 20), ei puuduta käesolev kohtuasi võimalust, et kohtud – erinevalt prokuröridest – kriminaalmenetluses kuriteo ümber kvalifitseerivad. Nagu üks autor on selgitanud, on hoopis „täiesti võimalik, et prokuröri poolt süüstavale tegevusele määratud kvalifikatsioon ei ole riigisiseses õiguses kohtule siduv, vaid see kõigest nihutab teavitamiskohustuse prokurörilt kohtule – sellise võimaliku muudatuse kavandamise korral peab kohus informeerima kaitsjat ja kohtuistungi edasi lükkama, et ta saaks kohandada oma kaitseargumendid uue süüdistusega“.[48]

[48] Trechsel, S., *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2005, lk 195.

79. Seega tuleb teist küsimust mõista nii, et sellega soovitakse teada, kas riigisisesele kohtule pandud kohustus teavitada süüdistatavat kuriteo ümberkvalifitseerimisest on vastuolus kohtu erapooletuse nõudega.

80. Kohtu erapooletuse nõudel kui ühel kohtute sõltumatuse tahul[49] on kaks aspekti. Esiteks peavad kohtu liikmed ise olema subjektiivselt erapooletud, mis tähendab, et ükski selle liige ei tohi väljendada oma erapoolikust või isiklikke eelarvamusi, kusjuures isiklikku erapooletust eeldatakse kuni vastupidise tõendamiseni. Teiseks peab kohus olema objektiivselt erapooletu, mis tähendab, et ta peab pakkuma piisavaid tagatisi, et kõrvaldada selles suhtes kõik põhjendatud kahtlused.[50]

81. Eelotsusetaotluse esitanud kohtule näivad tekitavat muret mõlemad erapooletuse aspektid.

82. Minu arvates ei mõjuta see, et kohus teatab süüdistatavale, et ta on otsustanud kuriteo ümber kvalifitseerida või kaalub selle tegemist, kohtu erapooletust. Eriti on see nii juhul, kui kohus pärast kuriteo ümberkvalifitseerimise (võimalusest) kuulutamist võimaldab süüdistataval esitada uusi kaitseargumente.

83. Arusaamale, et kohtu erapooletust ei mõjuta pelgalt see, kui kohus süüdistatavale süüteo ümberkvalifitseerimisest teatab, leidub tuge EIK otsuses Bäckström ja Andersson *vs*. Rootsi.[51] Selles kohtuotsuses asus EIK seisukohale, et kohtu sekkumine eesmärgiga anda pooltele teada võimalusest, et süüteo kvalifikatsioon muutub, ei heida kahtlust kohtu erapooletusele seoses EIÕK artikli 6 lõikes 1 sätestatud õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele.

84. Nägemata vajadust sellel teemal veel pikemalt peatuda, pean õigeks vastata teisele küsimusele nii, et harta artikli 47 teises lõigus sätestatud kohtu erapooletuse tagatistega ei ole vastuolus riigisisene õigusnorm, mis võimaldab kohtul teatada süüdistatavale võimalikust kuriteo ümberkvalifitseerimisest, sealhulgas kui sellise ümberkvalifitseerimise algatus ei ole pärit prokurörilt, vaid on pärit kohtult.

IV. Ettepanek

85. Nendel kaalutlustel teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) eelotsuse küsimustele järgmiselt:

1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiivi 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, artikli 6 lõikega 4 on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mis ei võimalda süüdistataval pärast seda, kui talle on süüteo ümberkvalifitseerimisest teatatud, esitada kaitseargumente selle ümberkvalifitseeritud süüteo suhtes. Seda tõlgendust ei mõjuta see, et uue õigusliku kvalifikatsiooniga ei kaasne rangemat karistust.

[49] Vt nt 19. septembri 2006. aasta kohtuotsus Wilson (C-506/04, EU:C:2006:587, punktid 49–52) ja 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982, punktid 121 ja 122).

[50] Vt nt 4. detsembri 2019. aasta kohtuotsus H *vs*. nõukogu (C-413/18 P, ei avaldata, EU:C:2019:1044, punkt 55) ja 24. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Wagenknecht *vs*. komisjon (C-130/21 P, EU:C:2022:226, punkt 16).

[51] Vt EIK 5. septembri 2006. aasta otsus, lk 6–11.

2. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 teise lõiguga ole vastuolus riigisisene õigusnorm, mis võimaldab kohtul teatada süüdistatavale võimalikust kuriteo ümberkvalifitseerimisest, sealhulgas kui sellise ümberkvalifitseerimise algatus ei ole pärit prokurörilt, vaid on pärit kohtult.